

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING GENDER
YONDASHUV ASOSIDA O‘QUVCHILARNI
IJTIMOIYLASHTIRISHGA YO‘NALTIRILGAN
PEDAGOGIK TAYYORGARLIGINING
AHAMIYATI

Sharifzoda Sardorbek O‘razboy tabib o‘g‘li, Ma‘mun
universiteti rektor v.b., pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa
doktori(PhD), dotsent

<https://orcid.org/0000-0003-4733-8204>

e-mail:

sharifzoda_sardorbek@ma
munedu.uz

ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ДЛЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ
УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ГЕНДЕРНОГО
ПОДХОДА

Шарифзода Сардорбек Ўразбой табиб оглы, и.о. ректора
университета Мамун, доктор философии по педагогическим
наукам (PhD), доцент

THE IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL TRAINING
FOR FUTURE TEACHERS TO SOCIALIZER
STUDENTS ON THE BASIS OF A GENDER
APPROACH

Sharifzoda Sardorbek O‘razboy tabib o‘g‘li, Acting rector of
Mamun University Doctor of philosophy in pedagogical sciences,
associate professor

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quv jarayonida gender tenglikni hisobga olib tayyorlashning pedagogik tamoyillari va metodlari tahlil qilinadi. Shuningdek, gender yondashuv asosida o‘quvchilarning ijtimoiylashuvi jarayoniga ta‘sir etuvchi omillar, metodik yondashuvlar va pedagogik tayyorgarlik dasturlarining samaradorligi muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari, gender sezgirligini oshirish orqali ta‘lim jarayonini takomillashtirish va ijtimoiylashuvni jadallashtirishning usullarini aniqlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim tizimi, pedagogik faoliyat, gender yondashuvi, ijtimoiylashuv, kasbiy ta‘lim, tadqiqot, gender, pedagogik tayyorgarlik.

Abstract: In this article analyzes the pedagogical principles and methods of training future teachers taking into account gender equality in the educational process. Also, factors influencing the process of socialization of students based on the gender approach, methodical approaches and effectiveness of pedagogical training programs are discussed. The results of the research are aimed at identifying ways to improve the educational process and accelerate socialization by increasing gender sensitivity.

Key words: Educational system, pedagogical activity, gender approach, socialization, professional education, research, gender, pedagogical training.

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические принципы и методы подготовки будущих учителей с учетом гендерного равенства в образовательном процессе. Также обсуждаются факторы, влияющие на процесс социализации студентов на основе гендерного подхода, методических подходов и эффективности программ педагогической подготовки. Результаты исследования

направлены на выявление путей совершенствования образовательного процесса и ускорения социализации за счет повышения гендерной чувствительности. Такой подход важен в развитии профессиональной компетентности учителей, поскольку ожидается, что они помогут адаптироваться к социально-политическим изменениям и обеспечить гендерное равенство

Ключевые слова: система образования, педагогическая деятельность, гендерный подход, социализация, профессиональное образование, исследования, гендер, педагогическая подготовка.

KIRISH. Zamonaviy jamiyatda ta'lim o'zining rivojlanishining yangi bosqichiga o'tdi, bu har bir inson uchun erta yoshdan boshlab o'qitish uchun keng imkoniyatlarni yaratish bilan bog'liq. Bunday sharoitda talabalarni, bo'lajak o'qituvchilarni maktab o'quvchilarini o'qitishda gender yondashuvini amalga oshirishga tayyorlash dolzarb bo'lib qoladi, chunki o'qitishda gender yondashuvining maqsadi har bir talaba shaxsining o'ziga xos individualligini shakllantirish va saqlashga yordam berishdir.

Bizning fikrimizcha, ta'lim mazmuniga, uning tashkiliy shakllariga va metodik tomoniga ta'sir ko'rsatadigan o'qitishda amalga oshirilgan gender yondashuvi har bir o'quvchiga o'zining shaxsiy, ijtimoiy va intellektual salohiyatini namoyish etish va amalga oshirishga imkon beradi.

Talabalarining kasbiy tayyorgarligiga e'tiborni kuchaytirish, texnologik fanlarni o'qitishni qayta qurish rivojlangan mamlakatlarda umumiy tendensiya bo'lib, texnologiya kasbiy tayyorgarlik emas, balki turli kasblarning kelajakdagi mutaxassislari madaniyatining elementi degan g'oyani amalga oshiradi. Shu bilan birga, "texnologiya" ta'lim sohasi talabalarni materiallar, energiya va axborotni o'zgartirish texnologiyalari bilan tanishtirish, ijodkorlikni rivojlantirish, ularning ijtimoiylashuvini ta'minlash, moddiy ishlab chiqarish sohasida mehnatga hurmat va qiziqishni shakllantirish imkonini beradi. O'qituvchilarning kasbiy va pedagogik shakllanishining butun jarayonini uchta asosiy, bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tarkibiy qismlarga bo'lish mumkin.

Birinchi, inson psixologiyasining turli sohalarini, ta'lim nazariyasini, ta'lim nazariyasi va metodologiyasini, pedagogik texnologiyalarni, ta'lim tarixini va boshqalarni o'rganishni, shuningdek, ta'lim muassasalarida pedagogik amaliyotni o'z ichiga olgan umumiy psixologik va pedagogik tayyorgarlikdir. Ushbu tayyorgarlik talabaga kelajakdagi ish faoliyati — bola, odam, shaxsning aqliy rivojlanish qonuniyatlari, o'quv jarayonini tashkil etish va amalga oshirish va

boshqalar to'g'risida bilim beradi.

Ikkinchi maxsus texnik yoki fan tayyorgarligi umumiy ilmiy umumiy texnologik va iqtisodiy (iqtisodiy nazariyalar, menejment va boshqalar) fanlarini o'rganishdan iborat. Mavzu bo'yicha o'qitish bo'lajak o'qituvchilarga ushbu faoliyatni, ushbu bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni, shaxsning maxsus fazilatlarini, uning e'tiqodlarini, tashqi dunyoga bo'lgan munosabatini o'zlashtirishga imkon beradi, ulardan talabalarini o'qitish mazmuni olinadi, ya'ni u maktabda ta'lim jarayonida nimani o'rgatadi.

Uchinchi-uslubiy tayyorgarlik o'qitish metodologiyasining umumiy asoslarini, umumiy ta'lim muassasalarida o'rganilayotgan turli texnologiyalarni o'qitishning xususiy usullarini va pedagogik amaliyotni o'zlashtirishdan iborat. Uslubiy tayyorgarlikning vazifasi o'qituvchilarning kasbiy va pedagogik faoliyatini bevosita o'zlashtirishdir. Ushbu muammoni hal qilish ta'lim va tarbiyaning aqliy asoslari va umumiy pedagogik qonuniyatlariga, ya'ni bir tomondan umumiy psixologik va pedagogik tayyorgarlikka, ikkinchi tomondan texnologik faoliyat, ya'ni fan ta'limi haqidagi bilimlarga asoslanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

1998-yildan beri gender tadqiqotlari oliy ta'lim tizimida institutsionalizatsiya qilingan deb taxmin qilish uchun asos bor. Oliy o'quv yurtlari ilmiy faoliyatining muhim yo'nalishi gender nazariyalari sohasida ilmiy kadrlar tayyorlash, gender mavzusidagi maxsus kurslar o'qituvchilari uchun o'quv-uslubiy bazani shakllantirish, olimlar jamoalari o'rtasida ilmiy ma'lumotlar almashish bo'ldi. Ushbu yangi sharoitlarda bo'lajak o'qituvchining maktab o'quvchilarini o'qitishda gender yondashuvini amalga oshirishga tayyorligini shakllantirish dolzarb bo'lib qoladi, chunki o'quvchining shaxsini har tomonlama ochib berish, shu jumladan jins nuqtayi nazaridan, o'sib borayotgan odamning hayoti va shaxsiy taqdirini belgilashning ajralmas jarayonlarining eng muhim tarkibiy qismidir.

Keling, “tayyorgarlik” tushunchasining mohiyatini ko‘rib chiqish bilan bog‘liq ilmiy adabiyotlarni tahlil qilishga murojaat qilaylik. Psixologlar V.A.Krutetskiy, M.V.Mataxin, S.L.Rubinshteynning asarlarida tayyorlik uning rag‘batlantiruvchi va ijro etuvchi tarkibiy qismlarining ajralmas birligi sifatida belgilanadi. M.I.Dyachenko [2; 206.], L.A.Kandibovich tayyorlikni “shaxsning alohida ruhiy holati” va “har qanday faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy asosiy sharti” deb ta’riflaydi. V.A.Slastenin [3;80] ta’limni talabalarni tizim shaklida taqdim etilgan bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalar bilan jihozlash maqsadida kasbiy tayyorgarlik jarayoni deb biladi va tayyorgarlik bilan muallif kasbiy tayyorgarlik natijasini tushunadi, uning mohiyati o‘z-o‘zini tarbiyalash qobiliyatida yotadi. K.M.Duray-Novakova “Kasbga tayyorgarlik unga tayyorlikni shakllantirishdan boshqa narsa emasligi”ni ta’kidlaydi[1;329].

MUHOKAMA. Biz psixologik va pedagogik adabiyotlarni “tayyorgarlik” tushunchasining mohiyatini ochib berish nuqtayi nazaridan tahlil qilamiz. Tayyorgarlik tushunchasi aniq talqin qilinmaydi va ko‘plab olimlar tomonidan ko‘rib chiqiladi:

-tayyorgarlik sub’ektiv faoliyatni ozmi-ko‘pmi muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beradigan fazilatlar, xususiyatlar va holatlarning ko‘p qirrali va ko‘p darajali tuzilishi bilan tavsiflanadigan murakkab shaxsiy ta’lim sifatida. Ya’ni: kasbga ijobiy munosabat; kasb talablariga mos keladigan xarakter xususiyatlari, qobiliyatlari, temperamenti, motivatsiyasi, aqliy jarayonlarning kasbiy muhim xususiyatlari, zarur bilim, ko‘nikma va malakalar;

-tayyorgarlik shaxsning ijtimoiy xulq-atvorini tavsiflovchi ijtimoiy qat’iy munosabat sifatida, faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning psixologik sharti sifatida, tanani, shaxsni kelajakdagi faoliyatga moslashtiradigan selektiv faoliyat sifatida, pedagogik harakatlarning muvaffaqiyatini belgilaydigan funksional holat sifatida;

-o‘qituvchi shaxsining kasbiy roliga muvaffaqiyatli kirishining eng yaxshi psixologik asosini belgilaydigan ichki xususiyatlar sifatida tayyorgarlik;

-tayyorlik o‘qituvchining asosiy funksiyalarining samarali bajarilishini ta’minlaydigan bitiruvchining shaxsiy fazilatlarini tizimi sifatida.

Shu bilan birga, bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatning turli jihatlariga tayyorligini o‘rganishda ikkita yondashuv mavjud: an’anaviy (tayyorlik munosabat sifatida qaraladi) va yaxlit shaxsga yo‘naltirilgan (tayyorgarlik integral, ammo heterojen xususiyatlar majmuasi sifatida qaraladi).

Yuqoridagilarni umumlashtirib, biz tayyorgarlik tushunchasi ko‘pincha psixologik va pedagogik adabiyotlarda ko‘rib chiqilishini va psixologlar va o‘qituvchilar ushbu konsepsiyaga boshqacha ma’no berishini aniqladik. Bizning nuqtayi nazarimizga ko‘ra, psixolog olimlarning ishlarida tayyorgarlikni aniqlash uchun ba’zi yondashuvlarni ko‘rib chiqish kerak. Psixologik tayyorgarlikning mohiyatini talqin qilishda ikkita asosiy yondashuv mavjud:

Birinchi, maxsus, uzoq muddatli yoki qisqa muddatli ruhiy holat sifatida tayyorgarlik. Odatdagi tayyorlik ko‘pincha odam odatdagi ishni boshlaganda sodir bo‘ladi, bu vaqtda unga yuqori talablar qo‘yilmaydi. Yuqori tayyorgarlik holati ishning yangiligi va ijodiy tabiati, maxsus rag‘batlantirish, yaxshi jismoniy farovonlik va boshqalar tufayli yuzaga keladi. Tayyorgarlikning pasayishi shaxsning kuchli va nazoratsiz hissiyotlari tufayli yuzaga kelishi mumkin va chalg‘itishda, yig‘ilmaslikda, noto‘g‘ri harakatlarda namoyon bo‘ladi. Shuningdek, ko‘plab mahalliy va xorijiy psixologlarning ta’kidlashicha, shaxsning o‘ziga xos holati sifatida tayyorgarlik subyekt miyasi, turli tizimlar va organlar faoliyatining umumiy o‘shidan tashqarida paydo bo‘lishi mumkin emas, harakatga tayyorlik tabiiy (fiziologik) boshlang‘ich nuqtaga ega.

Ikkinchi yondashuv – bu ma’lum bir faoliyat turiga tayyorgarlik natijasida hosil bo‘lgan shaxsning barqaror xususiyati sifatida tayyorgarlik. U uzoq muddatli tayyorgarlik deb ataladi va shaxsning e’tiqodi, munosabati, motivlari, hissiyotlari, irodaviy va intellektual fazilatlarini, munosabati, muayyan xatti-harakatlar. Olimlar tarkibiy qismlar sifatida quyidagilarni nomlashadi:

- 1) faoliyatning ma’lum bir turiga ijobiy munosabat;
- 2) xarakter xususiyatlari, motivlari, faoliyatning, kasbning yetarli talablari;
- 3) zarur bilim, ko‘nikmalar;
- 4) idrok etish, e’tibor, fikrlash, hissiy va ixtiyoriy jarayonlarning barqaror, kasbiy muhim jarayonlari.

Yuqoridagi psixologik yondashuvlarni umumlashtirish natijasida shuni ta'kidlash kerakki, insonning faoliyatga tayyorligining barcha turli tarkibiy qismlari va namoyon bo'lishi psixologiyada to'g'ri rivojlanish va tizimlashtirishga erishilmagan, ammo shu bilan birga, faoliyat dinamik va yaxlit tuzilishida asosiy, yo'naltiruvchi ta'lim deb atash mumkinligi aniq motivatsion tayyorlikdir.

NATIJARLAR. Faoliyatga psixologik tayyorgarlikning tuzilishini hisobga olgan holda, uni amalga oshirishning quyidagi bosqichlarini ajratish mumkin:

-ularning ehtiyojlari, jamiyat, jamoa talablari to'g'risida xabardorlik;

-maqsadlarni anglash, ularning echimi belgilangan vazifalarni bajarishga olib keladi;

-kelgusi harakatlar sodir bo'ladigan sharoitlarni tushunish va baholash;

-muammolarni hal qilishning eng mumkin bo'lgan usullarini tajriba asosida aniqlash va bo'lajak faoliyat sharoitlarini baholash;

-ularning intellektual, motivatsion va ixtiyoriy jarayonlarining namoyon bo'lishini bashorat qilish.

Shunday qilib, maxsus adabiyotlarni tahlil qilib, biz faoliyatga tayyorgarlikni o'rganishning eng qiyin vazifasi uning asosiy tarkibiy qismlarini, ya'ni uning tarkibiy qismlarini ajratish ekanligini aniqladik. Shuni yana bir bor ta'kidlash kerakki, tayyorlik holati, psixologlar nuqtayi nazaridan, murakkab dinamik tuzilishga ega va quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

-motivatsion (vazifalarni bajarish uchun javobgarlik, burch hissi);

-oriyentatsiya (bo'lajak faoliyatning

xususiyatlari va shartlari, uning shaxsga bo'lgan talablari to'g'risida bilim va g'oyalar);

-operatsion (faoliyat usullari, zarur bilim, ko'nikma, tahlil qilish, sintez qilish, taqqoslash, umumlashtirish);

-ixtiyoriy (o'z-o'zini boshqarish, vazifalarni bajarishni tashkil etadigan harakatlarni boshqarish qobiliyati);

-baholash (kasbiy muammolarni hal qilish jarayonining optimal namunalarga tayyorligi va muvofiqligini, o'z-o'zini baholash).

Ko'pgina olimlarning yondashuvini hisobga olgan holda, sanab o'tilgan tarkibiy qismlarning yetarlicha rivojlanishi va jiddiyligi va ularning yaxlit birligi mutaxassisning yuqori darajadagi tayyorgarligi, uning faoliyati, mustaqilligi, faoliyat jarayonida ijodkorlikning namoyon bo'lishining ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, bizning tadqiqotimizning bir qismi sifatida tayyorlik davlat yoki shaxs sifatida ko'rib chiqilishi muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, tayyorlik tuzilishining psixologik talqinlari bizning tadqiqotlarimiz uchun shubhasiz muhimdir. Shunday qilib, tadqiqotchilar tomonidan tayyorgarlik faoliyatning sharti va regulyatori sifatida, tayyorgarlik jarayonining samaradorligi mezonlaridan biri sifatida, shaxsning yaxlit xususiyatlari tizimi sifatida, ta'lim mazmunini talqin qilishning shaxsiy shakli sifatida va kelajakdagi faoliyatga munosabat sifatida tushuniladi. Tajriba, nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, shaxsiy fazilatlar integratsiyasi asosida murakkab individual psixologik ta'lim, integrativ sifatida shaxsning asosiy sifati yotadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Дурай-Новакова, К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук / К. М. Дурай-Новакова. - М., 1986. - 332 с.
2. Дьяченко, М.И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: психологический аспект [Текст] / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко. - Минск: Университетское, 1985. - 206 с.
3. Слостенин, В.А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя [Текст] / В.А. Слостенин, А.И. Мищенко, // Советская педагогика. - 1991. - № 10. - С. 79-84.
4. Sharifzoda, S.O. Pedagogical conditions for the organization of gender based training Innovative research in modern education. Hosted from Toronto, Canada30, 4.